

УДК: 373.31.001.76:808.5

Л. П. Ткаченко

РЕАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ РИТОРИКИ

© Ткаченко Л. П., 2016
<http://orcid.org/0000-0002-6375-3558>

У статті йдеться про інноваційні педагогічні технології як засіб розвитку риторичного потенціалу особистості студента ВНЗ, визначено можливості та шляхи використання їх у процесі вивчення курсу риторики. Сьогодні риторика фактично стала інтегрованою дисципліною, що передбачає засвоєння цілого комплексу гуманітарних знань (історія ораторського мистецтва, теорія словесності, поетика) та має чітко спрямоване професійне наповнення, бо поширюються фахові риторики (академічна, судова, ділова, політична тощо). Доведено, що сучасна педагогічна технологія – це не лише послідовний алгоритм дій, а й специфічний сценарій реалізації навчального процесу, який дає змогу організувати заняття у незвичний для студента спосіб (як тренінг, конференцію, презентацію, гру). Проаналізовано такі інноваційні педагогічні технології, як: інтерактивні, інформаційно-комунікаційні, ділові ігри, портфоліо, кейс-стаді. З'ясовано, що кожна з таких технологій створює позитивну мотивацію до засвоєння риторичних знань та дозволяє ефективно сформулювати відповідні уміння, розвинути особистісні та професійні якості.

Ключові слова: риторика, технологія, педагогіка, гра, тренінг, портфоліо, кейс-стаді, знання, уміння.

Ткаченко Л.П. Реализация инновационных педагогических технологий в процессе изучения курса риторики.

В статье говорится об инновационных педагогических технологиях как средстве развития риторического потенциала личности студента вуза, определены возможности и пути использования их в процессе изучения курса риторики. Сегодня риторика фактически стала интегрированной дисциплиной, которая предполагает усвоение целого комплекса гуманитарных знаний (история ораторского искусства, теория словесности, поэтика) и имеет четко направленное профессиональное наполнение, ибо распространяются профессиональные риторики (академическая, судебная, деловая, политическая и т.п.). Доказано, что современная педагогическая технология – это не только последовательный алгоритм действий, но и специфический сценарий реализации учебного процесса, который позволяет организовать занятия не привычным для студента способом (тренинг, конференция, презентация, игра). Проанализированы такие инновационные педагогические технологии, как: интерактивные, информационно-коммуникационные, деловые игры, портфоліо, кейс-стаді. Выяснено, что

каждая из таких технологий создает положительную мотивацию к усвоению риторических знаний и позволяет эффективно сформировать соответствующие умения, развить личностные и профессиональные качества.

Ключевые слова: риторика, технология, педагогика, игра, тренинг, портфолио, кейс-стади, знания, умения.

Tkachenko L. P. The implementation of innovative pedagogical technologies in the process of studying of rhetoric course.

The article refers to the innovative pedagogical technologies as a development tool of the rhetorical potential of the student's personality in the university; it is identified opportunities and ways to use them in the process of studying rhetoric. Nowadays rhetoric has actually become an integrated discipline that involves the assimilation of a whole range of human knowledge (the history of oratory, literature theory, and poetics) and it has a well-directed professional content so professional rhetoric is applied (academic, judicial, business, political, etc). It is proved that a modern pedagogical technology - is not only a consistent sequence of actions and specific simulation of the learning process, which allows you to organize lessons not familiar to the student's way (training, conference, presentation, game). We analyzed such innovative teaching technologies, such as: interactive technology, informational communication, business games, portfolios, and case studies. It was found that each of these technologies created positive motivation to assimilate the rhetorical knowledge and allowed you to generate effectively the appropriate skills, to develop personal and professional qualities.

Key words: rhetoric, technology, pedagogic, game, training, portfolio, case studies, knowledge, skills.

Постановка проблеми. Головною умовою навчального процесу у вищому навчальному закладі є його особистісна зорієнтованість, спрямована на те, щоб кожний студент і слухач став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, пізнання і спілкування. Одним із шляхів модернізації риторичної освіти є творче використання інноваційних освітніх технологій. Сьогодні курс риторики активно впроваджується в практику вищої школи, оскільки вивчення його дає змогу майбутнім фахівцям розвинути не лише особистісні якості (комунікабельність, толерантність, культуру мовлення), а й професійні (лідерство, управління часом, уміння публічної комунікації). Оскільки курс спрямовано на розвиток практичних умінь, то викладачу необхідно добирати якісно нові форми роботи, що пов'язані з інноваційними та інтерактивними технологіями в освітньому процесі.

Аналіз актуальних досліджень. Педагогічною наукою сьогодні ведеться пошук нових моделей організації навчально-виховного процесу, для створення

якісно нових стосунків між суб'єктами навчання, спрямованих на гуманізацію навчально-виховного процесу. Достатньо дослідженими сьогодні є освітні технології (А. Кіктенко, О. Любарська, О. Пехота), зокрема, інтерактивні технології навчання (Л. Пироженко, О. Пометун), тренінгові технології (Т. Куренна, Л. Мова, І. Сингаївська) тощо. Набуває неабиякої актуальності дослідження риторичного потенціалу професійних практикумів, комунікативних тренінгів, методу конкретних ситуацій (Н. Криштоф, Г. Сагач, Ю. Швалб). Однак, потребує тривалої методичної апробації цілий комплекс інноваційних педагогічних технологій, що можуть бути ефективно реалізовані під час вивчення риторики.

Мета статті полягає в аналізі сучасних педагогічних технологій, що можуть бути реалізовані в процесі вивчення курсу «Риторика», визначенні ефективності їх застосування.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні педагогічні технології є однією з домінуючих тенденцій у сучасному ВНЗ. Педагогічна інноватика — вчення про створення, оцінювання, освоєння і використання педагогічних новацій. Інновації (від лат. *innovatio* - новизна, нововведення) - нові форми організації діяльності і управління, нові види технологій, які охоплюють різні сфери життєдіяльності людства. Інноваційний процес в освіті - це сукупність послідовних, цілеспрямованих дій, спрямованих на її оновлення, модифікацію мети, змісту, організації, форм і методів навчання та виховання, адаптації навчального процесу до нових суспільно-історичних умов. Інноваційний потенціал педагога - сукупність соціокультурних і творчих характеристик особистості, який виявляє готовність вдосконалювати педагогічну діяльність, наявність внутрішніх засобів та методів, здатних забезпечити цю готовність [6].

Упровадження інноваційних технологій на заняттях мовного циклу неможливе без педагога-дослідника, який володіє системним мисленням, розвиненою здатністю до творчості, сформованою й усвідомленою готовністю до інновацій. Принципово нові педагогічні ідеї і положення вимагають переорієнтації методичної роботи на пошук та розробку інноваційних шляхів розвитку всіх ланок і складових системи мовної освіти, формування в освітньому середовищі справді нового педагогічного мислення на всіх рівнях педагогічної діяльності.

Аналіз інноваційної діяльності у навчанні риторики показує, що в практиці переважно впроваджуються технології, серед яких можна виділити:

особистісно зорієнтоване навчання та виховання, громадянську освіту, профільне навчання, технологію групової навчальної діяльності, теорію рівневої диференціації навчання, інформаційно-комунікаційні технології, проектну методика, інтерактивні технології, технологію формування творчої особистості, театральну педагогіку, технологію гуманізації педагогічної діяльності, трансформацію педагогічних ідей В.О. Сухомлинського в практику роботи різних навчальних закладів, розвиток критичного та креативного мислення, теорію ігрових технологій.

Використання інноваційних технологій підвищує інтенсивність навчання, розвиває творчі здібності. Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Освітня технологія інтерактивного навчання в процесі навчання – це сукупність різноманітних педагогічних прийомів, які спонукають студента до дослідницької творчої активності, створюють умови для усвідомлення ними матеріалу, узагальнення одержаних знань. Ця технологія готує нове покоління, яке вміє спілкуватися, слухати та чути інших, міркувати. В її основу покладено ідеї творчої співпраці. При запровадженні цієї технології знання засвоюються краще, адже інтерактивні методики розраховані не на запам'ятовування, а на вдумливий, творчий процес пізнання світу, на постановку проблеми та пошук шляхів її вирішення.

На заняттях з риторики можна активно впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології, створювати позитивна емоційну атмосферу духовного взаємозбагачення, даючи можливість кожному випробувати себе в різних видах творчості. Саме цьому сприяють поряд з активними формами роботи, технології інтерактивного навчання, суть яких полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Сучасні заняття з риторики проходять із застосуванням проектної методики, інформаційних та телекомунікаційних технологій, навчальних комп'ютерних програм (система мультимедіа), із створенням презентацій в програмі PowerPoint, телекомунікаційних та мультимедійних проектів, використанням інтернет-ресурсів, навчанням мови в комп'ютерному середовищі (форуми, блоги, електронна пошта). Такі заняття дають змогу кожному студентові та слухачеві відчути свою успішність, інтелектуальну

спроможність, навчитися бути демократичним, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити.

Останнім часом методика викладання риторики зазнала певних змін відносно організації процесу навчання, його структури та змісту, методів навчання. Сьогодні найпоширенішим та дієвим методом викладання риторики, безперечно, є комунікативно-орієнтований, який максимально наближений до реальних умов мовного середовища. У практиці викладання мовленнєвих дисциплін у вищій школі на сучасному етапі все більше відчувається необхідність пошуку оптимальних засобів навчання. У сучасній методиці під впливом низки факторів як лінгвістичних, так і соціокультурних, поняття "навчання мови" поступово замінюється новим поняттям - "навчання мови та культури", у тому числі культурі міжособистісного спілкування суб'єктів, що належать до різних культур, але цікавих один одному з точки зору загальної ерудиції, життєвого досвіду, фонових знань. Проте ідеї міжкультурної комунікації можуть бути не більш, ніж модними напрямками в сучасній методиці, якщо не забезпечити молодь основами рідної культури, основами краєзнавства [3].

Однією з нових для сучасної вищої школи є технологія портфоліо. Портфоліо (від англ. portfolio - портфель, папка) - це папка документів з навчального предмета як компонента навчальної діяльності, який ведеться слухачами при педагогічному супроводі викладача [4]. Портфоліо слугує для інтеграції викладання та оцінки; надання необхідної інформації студентам і слухачам; допомоги слухачам у оцінюванні власної роботи; формування бази для оцінки досягнень. «Портфель» є найбагатшим джерелом інформації про професійне зростання і розвиток. Портфоліо не тільки є сучасною ефективною формою оцінювання, але й допомагає вирішувати такі важливі педагогічні завдання:

- підтримувати і стимулювати навчальну мотивацію тих, хто навчається;
- заохочувати їхню активність і самостійність, розширювати можливості навчання та самонавчання;
- розвивати навички рефлексивної та оціночної (самооцінюючої) діяльності слухачів;
- формувати вміння вчитися - ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність.

Керований навчальний процес із реальним прогнозованим результатом сьогодні є інноваційною діяльністю в освіті. Одним із засобів розвитку інноваційної особистості студента вважається метод мовного портфоліо як дієвого інструменту гуманістичного навчання.

Європейське мовне портфоліо (European Language Portfolio) було розроблене й апробоване Відділом мовної політики при Раді Європи в Страсбурзі в 1998-2000 рр. Саму ідею було реалізовано в Німеччині, Франції та Швейцарії, після чого вона пройшла успішне випробування в 15 країнах - членах Ради Європи. В Україні Європейське мовне портфоліо було презентовано в 2003 році. Це документ, точніше, пакет документів, у якому кожен, хто опанує мову, може зібрати й у систематизованому вигляді представити свої досягнення [5]. Риторичне портфоліо дає змогу представити особистість крізь призму ораторського мистецтва. Воно має реалізувати дві функції:

- *соціальну* – подібно до портфоліо художника, воно демонструє здібності й можливості свого укладача. Не замінюючи атестата, диплома чи сертифікатів, портфоліо є суттєвим до них доповненням, оскільки містить важливу додаткову інформацію про свого власника;
- *педагогічну* – сприяє розвитку мисленнєвих здібностей та самооцінки кожного студента й викладача, а також розвитку автономності їх у навчанні мови (кількох мов) упродовж усього життя.

Важливим на сьогодні у сучасному ВНЗ є самооцінювання. Риторичне портфоліо є одним із найефективніших інструментів, що допомагає розвинути у слухачів здатність до самооцінювання в комунікативному навчанні.

Отже, за допомогою риторичного портфоліо спрощується процедура впровадження європейських стандартів у навчання майбутніх фахівців різних галузей, у тому числі під час формувального чи підсумкового тестування, які здійснюються за допомогою дескрипторів.

У процесі навчання риторики значна увага відводиться діловим іграм. Ділова гра – це моделювання реальної діяльності у спеціально створеній проблемній ситуації. Вона є "засобом і методом підготовки та адаптації до трудової діяльності та соціальних контактів", методом активного навчання, який сприяє досягненню конкретних завдань, структурування системи ділових стосунків учасників. Її конструктивними елементами є проектування реальності, конфліктність ситуації, активність учасників, відповідний

психологічний клімат, міжособистісне та міжгрупове спілкування, розв'язання сформульованих на початку гри проблем [7].

Ділова гра є комплексною, багатофункціональною дією, у межах якої сполучено декілька взаємопов'язаних видів діяльності: аналіз і пошук розв'язання проблем, навчання, розвиток, дослідження, консультування, формування колективної діяльності. Традиційні ділові ігри мають заздалегідь розроблений сценарій, орієнтовані на вирішення типових проблемних ситуацій, мають на меті навчити учасників гри оптимально розв'язувати ці проблеми. У навчальному процесі ділову гру використовують з метою закріплення знань, які студент здобуває у процесі лекційних і семінарських занять, самостійної роботи.

Застосування ділових ігор під час навчання дає змогу максимально наблизити навчальний процес до практичної діяльності, врахувати реалії сьогодення, приймати рішення в умовах конфліктних ситуацій, відстоювати свої пропозиції, розвивати в учасників гри колективізм та відчуття команди, отримати результати за досить обмежений час. У спеціально створених умовах студент "проробляє" найрізноманітніші життєві ситуації, які дають йому змогу сформувати світогляд, відстояти свою позицію.

Характерними ознаками ділових ігор є: отримання результатів, спрямованих на розв'язання проблем за короткий проміжок часу; зацікавленість учасників гри, а отже, й підвищена, порівняно з традиційними методами, ефективність навчання; науково-педагогічний працівник безпосередньо перевіряє знання студентів, їхню підготовку, уміння розв'язувати проблеми.

Усі ділові ігри можна класифікувати за часом проведення (ігри без обмежень часу, з обмеженням часу, в реальному часі); за оцінкою діяльності (гру кожного учасника оцінюють або ні); за остаточним результатом (ігри з жорсткими правилами та відкриті ігри); за завершальною метою (навчальні, пошукові, констатуючі); за методологією проведення (рольові, групові, імітаційні, організаційно-діяльнісні, інноваційні, ансамблеві); за сферою використання (промислові, , навчальні, кваліфікаційні).

Ділова гра, імітуючи окрему ситуацію, дає змогу розв'язувати конкретно сформульовані завдання та проблеми, розробляти методи розв'язання проблем. Вона має жорстку структуру і правила, її головною функцією є вироблення навичок та вмінь діяти у стандартних ситуаціях. Ділову гру використовують

для засвоєння нового та закріплення старого матеріалу, вона дає можливість студентам зрозуміти і вивчити навчальний матеріал з різних позицій.

У вищому навчальному закладі застосовують різноманітні модифікації ділових ігор: імітаційні, операційні, рольові ігри, діловий театр, психосоціодрама.

Імітаційні ігри. На заняттях імітують діяльність певної організації, підприємства, навчально-виховного закладу тощо. Можуть імітувати події, конкретну діяльність людей (ділова нарада, обговорення плану) та умови, у яких відбувається подія (зал засідань, кабінет керівника). Сценарій імітаційної гри, крім сюжету подій, містить опис структури і призначення процесів і об'єктів, що їх імітують.

Операційні ігри. Допомагають відпрацювати виконання конкретних операцій, наприклад, методики написання твору, методики організації та проведення тренінгових занять, специфіки обчислення тощо. Ігри цього виду проводять в умовах, які імітують реальність.

Рольові ігри. У них відпрацьовують тактику поведінки, дій, функцій і обов'язків конкретної особи. Для проведення рольових ігор розробляють модель-п'єсу ситуації, між учасниками розподіляють ролі.

«Діловий театр». Розігрують якусь ситуацію і поведінку людини в цій ситуації. Слухач має мобілізувати весь свій досвід, знання, навички, зуміти вжитися в образ певної особи, зрозуміти її дії, оцінити ситуацію і знайти правильну лінію поведінки.

Основне завдання методу інсценізації – навчити слухачів орієнтуватися в різноманітних обставинах, давати об'єктивну оцінку своїй поведінці, враховувати можливості інших людей, встановлювати з ними контакти, впливати на їхні інтереси, діяльність. Для ділових ігор цього виду складають сценарій, де описано конкретну ситуацію, функції і обов'язки діючих осіб, їх завдання.

Психодрама і соціодрама дуже близькі до рольових ігор і «ділового театру». Це також театр, але вже соціально-психологічний, у якому відпрацьовують уміння відчувати ситуацію в колективі, оцінювати і змінювати стан іншої людини, уміння ввійти з нею в контакт. Такі види ігор найчастіше використовують у процесі підготовки майбутніх учителів, соціальних працівників, практичних психологів.

Як правило, ділова гра складається з таких етапів: ознайомлення учасників гри з метою, завданнями та умовами гри; інструктаж щодо правил проведення гри; утворення учасниками гри робочих груп; аналіз, оцінка та висновки результатів гри.

На першому етапі – підготовчому – обґрунтовують вибір гри, визначають ігрові цілі та завдання, формують проблемну ситуацію, розробляють сценарій гри, готують інформаційний і методичний матеріал.

На другому етапі розглядають правила проведення гри та функції гравців.

Третій етап залежить від змісту та форми конкретної гри і полягає в обговоренні учасниками гри поставлених проблем, прийнятті узагальнених рішень їхньому аналізу.

Отже, ділова гра належить до активних методів навчання, які забезпечують активну творчу діяльність студента, створюють умови для підвищеної мотивації та емоційності, розвивають критичне мислення.

Особливо запитаним в останні роки став курс ділової риторики. Крім традиційних (лекції та практичні заняття) постійно запроваджуються й нові цікаві методи навчання. Одним із ефективних методів активізації студентів можна вважати метод „кейс-стаді” або метод навчальних конкретних ситуацій (скорочено НКС). Насамперед з’ясуємо, в чому полягає сутність поняття „кейс -стаді”. Вперше термін „кейс -стаді” було використано на початку ХХ століття. Як метод case-study було вперше застосовано в навчальному процесі Гарвардської школи бізнесу (Harvard Business School) у 1921 році. Саме в Гарварді було розроблено перші кейсові ситуації для навчання студентів бізнес-дисциплін.

З методичної точки зору кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики. Кейс є єдиним інформаційним комплексом, що дозволяє зрозуміти ситуацію[2].

У перекладі з англійської «кейс» – випадок, «кейс – стаді» – повчальний випадок. Класичним є визначення поняття „кейс -стаді”, як опис ситуації, яка реально існувала. Кейс – стаді – це сукупність умов та обов’язків, що описують конкретні, реальні обставини. Кейс – це завжди моделювання життєвої ситуації. Як інтерактивний, метод „кейс – стаді” може застосовуватися при: закріпленні

знань та вмінь, що були отримані на попередніх заняттях; розвиткові навичок аналізу та критичного мислення; зв'язку теорії та практики[1].

Використання кейс метода в навчальному процесі дозволяє розвивати у студентів аналітичні, дослідницькі, комунікативні навички. Аналітичні навички передбачають вміння класифікувати, виокремлювати корисну та несуттєву інформацію, аналізувати її. Практичні навички дозволяють використовувати отримані знання на практиці. Творчі навички дають можливість прийняття альтернативних, креативних та нестандартних рішень. Комунікативні навички забезпечують уміння вести дискусію, використовувати наочний матеріал, мультимедіа засоби, відстоювати власну точку зору. Соціальні навички дають змогу оцінювати поведінку людини, слухати співрозмовника, підтримувати дискусію, аргументувати свою точку зору. Навички самоаналізу передбачають аналіз моральних та етичних проблем спілкування.

Перевага кейс-стаді відносно традиційних, що застосовуються у навчальному процесі, є незаперечною. Цей метод дозволяє: зацікавити студентів процесом навчання, сформувати сталий інтерес до конкретної навчальної дисципліни, сприяє активному засвоєнню знань та навичок.

На підставі аналізу наукової літератури можна виділити такі типи кейсів: 1. Структурований кейс. Основні характеристики – мінімум інформації, оптимальне рішення. 2. Великий неструктурований кейс. Основними характеристиками цих кейсів є: велика кількість детальної інформації; наявність умов, що передують прийняттю рішення; виокремлення зайвих та необхідних умов для прийняття адекватного рішення. 3. Творчий кейс. При роботі з такими кейсами виконавець має пропонувати нові етапи рішення традиційної проблеми.

За способом отримання інформації виокремлюють: польові – засновані на фактах реального життя; кресельні – в основі придумані автором ситуації. За обсягом: американські (довготривалі) та західно-європейські (короткотривалі). За метою: ілюстративні та навчальні.

Ми класифікуємо кейси за такими ознаками: 1. За ступенем новизни ситуації та методам, що застосовуються; 2. За етапами прийняття рішення, для обробки яких застосовуються конкретні ситуації. 3. За ієрархічними рівнями прийняття рішень (конкретна ситуація розглядається та оцінюється по – різному керівниками різного рівня). 4. За спеціалізацією (однакова ситуація

може розглядатися з позицій різних спеціальностей по-різному). 5. За способом проведення занять (рольова гра, розбір пошти).

Упровадження такого методу навчання дає можливість не тільки знайти правильне вирішення спірного питання, конфліктної ситуації, проблемного випадку, а й проаналізувати різні варіанти подачі інформації, вербальної та невербальної поведінки, прийняття остаточного рішення. Моніторинг проведених занять засвідчує високу ефективність інтерактивних моделей навчання в цілому й методу кейс-стаді зокрема.

Висновки. Отже, інноваційні педагогічні технології стали невід'ємним складником навчання курсу риторики. Інновації дають можливість розкрити потенційні здібності кожного студента, виявити лідерські якості, навчають працювати в команді, урізноманітнюють засоби навчання. Інноваційні форми роботи стають певним зразком, що буде впроваджений у подальшу практику. Цілком зрозуміло, що стаття не вичерпує всіх аспектів означеної проблематики і є перспективи до подальших досліджень.

Література:

1. Бобохуджаев Ш.И., З.Ю. Юлдашев. Инновационные методы обучения: особенности кейс-стади метода обучения и пути его практического использования. – Ташкент, 2006. – 88 с.
2. Гладких И.В. Методические рекомендации по разработке учебных кейсов. – СПб, 2004. – 75 с.
3. Грушевицкая Т.Г. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. ; под ред. А.П. Садохина. - М. :ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 352с.
4. Иванов А.В. Портфолио в начальной школе: пособие для учителя общеобразоват. учрежд. / А.В. Иванов. – М.: Просвещение, 2012. – 198с.
5. Карп'юк О.Д. Європейське Мовне портфоліо: методичний посібник / О.Д. Карп'юк. – Тернопіль: Лібра Терра, 2008. – 112с.
6. Мазоха Д.С., Опанасенко Н.І. Педагогіка: навчальний посібник / Д.С. Мазоха, Н.І. Опанасенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 232с.
7. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник / В.Л. Ортинський – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 472с.